

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-19-2>

Ельдар ВЕРЕМЧУК

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0000-0003-2926-2090

Бібліографічний опис статті: Веремчук, В. (2023). Методика дослідження етимологічного виміру англомовної лінгвоетичної системи. *Актуальні питання іноземної філології*, 19, 8–13, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-19-2>

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИМОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Стаття входить до серії наукових праць автора, присвячених проблемі висвітлення внутрішньої форми базових англомовних лінгвоетичних категорій. Метою дослідження є висвітлення особливостей аналізу етимологічного виміру англомовної лінгвоетичної системи методом етимологічного профілювання. Об'єкт дослідження є англомовна лінгвоетична система, а предметом виступають особливості методики етимологічного профілювання. Англомовна лінгвоетична система визначається як фрагмент мовної картини світу, який категоризує та концептуалізує досвід міжособистісних відносин у морально-аксіологічній площині. Було доведено, що основу етимологічного профілювання складає траєкторно-орієнтирна кореляція, яка відображає шлях семантичної еволюції номінативних засобів мови й віддзеркалює «когнітивний шлях» процесів категоризації та концептуалізації дійсності, а також пояснює вибір конкретної мовної оболонки для окремих лінгвоетичних категорій. Кореляція траєктора та орієнтира в ономаціологічному сенсі полягає в тому, що одна або декілька когнітивних ознак цільового домену (траєктор), яким виступає етичний концепт, асоціативно співвідносяться із когнітивною ознакою / ознаками домену-джерела (орієнтиром). Етимологічний профіль включає в себе дві зони: безпосередню та розширену. Безпосередня зона представлена когнітивним змістом домену-емітера, тоді як розширена концептуальна база включає також когнітивний зміст більшої схематичного етимологічного домену, відносно якого домен-емітер профілюється. Запропонована методика є дієвим інструментом для висвітлення етимологічних профілів англомовних лінгвоетичних категорій, оскільки вона дозволяє встановити особливості їх первинної категоризації та концептуалізації. Отримані результати можуть бути застосовані для характеризувannya змін, які відбуваються в об'єктивній етичній категорії і концептів у сучасній англомовній картині світу, включаючи їх окремі лінгвосоціокультурні відмінності.

Ключові слова: домен, етимологічний профіль, етична категорія, концептуальна база, орієнтир, траєктор.

Eldar VEREMCHUK

PhD in Philology, Associate Professor at the Chair of English Philology and Linguodidactics, Zaporizhzhia National University, 66 Zhukovskiy Str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0000-0003-2926-2090

To cite this article: Veremchuk, E. (2023). *Metodyka doslidzhennia etymolohichnoho vymiru anhlomovnoi lnhvoetychnoi systemy* [The method of researching the etymological dimension of the English linguistic system]. *Current Issues of Foreign Philology*, 19, 8–13, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-19-2>

THE METHOD OF RESEARCHING THE ETYMOLOGICAL DIMENSION OF THE ENGLISH LINGUISTIC SYSTEM

The article is part of the author's series of scientific works devoted to the problem of elucidating the internal form of basic English-language linguistic categories. The purpose of the study is to highlight the peculiarities of the analysis of the etymological dimension of the English linguoethical system by the method of etymological profiling. The object of research is the English linguoethical system, and the subject is the peculiarities of the etymological profiling method. The English linguoethical system is defined as a fragment of the language world picture, which categorizes and conceptualizes the experience of interpersonal relations in the moral and axiological plane. It was proved that the basis of etymological profiling is the trajectory-landmark allignment, which reflects the path of semantic evolution of nominative means

of language and depicts the «cognitive path» of the processes of categorization and conceptualization of reality, as well as explains the choice of a specific language wrapping for individual ethical categories. Trajectory-landmark alignment in the onomasiological sense consists in the fact that one or more cognitive features of the target domain (trajectory), represented by the ethical concept, are associatively correlated with the cognitive feature/features (landmark) of the source domain. The etymological profile includes two zones: immediate and extended. The immediate zone is represented by the cognitive content of the domain-emitter, while the extended conceptual base also includes the cognitive content of the more schematic etymological domain, relative to which the domain-emitter is profiled. The proposed technique is an effective tool for elucidating the etymological profiles of English-language linguoethical categories, as it allows establishing the features of their primary categorization and conceptualization. The obtained results can be applied to characterize the changes that occur in the objectification of ethical categories and concepts in the modern English-speaking picture of the world, including their individual linguistic and sociocultural differences.

Key words: domain, etymological profile, ethical category, conceptual base, landmark, trajectory.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою сучасного мовознавства у висвітленні особливостей методології дослідження етимологічного виміру англomовної лінгвоетичної системи, оскільки остання є одним із основних конститuentів концептосфери, який категоризує та концептуалізує досвід міжособистісної взаємодії у морально-аксіологічній площині та власне визначає саму духовну природу людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У сучасній лінгвістиці існує доволі велика кількість досліджень, присвячених проблемі висвітлення внутрішньої форми та етимологічних шарів різних окремих лінгвокультурних концептів. Так, предметом досліджень виступали загальні питання етимологічних досліджень (Склярєнко, 2018), критерії виокремлення внутрішньої форми лексичних одиниць (Пампура, 2014), а також особливості її поетичної актуалізації (Скоробагатова, 2021). Фрагменти об'єкту поданої наукової праці – окремі лінгвоетичні категорії та концепти також неодноразово потрапляли у фокус наукових досліджень, серед останніх мусимо виділити (Гуменний, 2018; Malanyuk, 2018; Petryk, 2018; Таценко, 2019; Maia, 2022). Зазначимо, що маємо також власний попередній досвід дослідження окремих етичних концептів (Веремчук, 2021; Веремчук, 2022). Попри це, до сих пір питання методології дослідження етимологічного шару конститuentів англomовної лінгвоетичної системи все ще залишається не висвітленим, не зважаючи на той факт, що вона є невід'ємним складником англomовної картини світу, і тому подана праця саме й направлена на заповнення окресленої наукової лакуни.

Метою дослідження є висвітлення особливостей аналізу етимологічного виміру англomовної лінгвоетичної системи методом етимо-

логічного профілювання.

Виклад основного матеріалу. Англomовна лінгвоетична система визначається як фрагмент мовної картини світу, який категоризує та концептуалізує досвід міжособистісних відносин у морально-аксіологічній площині. Її етимологічний вимір відображає базові первинні образи, які були покладені в основу категоризації та концептуалізації етичних ідей на етапі їх зародження та когнітивного оформлення. Дослідження етимологічного виміру уможливується шляхом застосування запропонованої нами методики етимологічного профілювання (Веремчук, 2022, с. 186), яка передбачає побудову етимологічних профілів окремих етичних категорій. Під етимологічним профілюванням ми розуміємо первинну категоризацію цільової ідеї (етичної категорії) відносно вже концептуалізованих та категоризованих фрагментів дійсності в діяхронічному аспекті. Етичний концепт у рамках профілювання виступає цільовим доменом, тоді як етимон, відносно якого він профілюється, є вихідним доменом.

Загалом у класичному розумінні в межах лінгвокогнітивного підходу (Rosch, 1973; Evans, 2006) термін домен дефініційовано як елемент концептуальної мережі (Scragg, 1976) або як вузол фрейму (Fillmore, 1982, p. 111). Фрейм визначається як мережа доменів, конститuentами якого є термінали та слоти. Наприклад, фрейм SOCIAL INTERACTION містить домени PERSONALITIES, RELATIONS, ENVIRONMENT, EVALUATION SYSTEM тощо. Кожен домен включає термінали (обов'язкові елементи) та слоти (необов'язкові елементи). Наприклад, домен PERSONALITIES включає термінали MAN, WOMAN та слоти BOY, GIRL, ADULT тощо. Більш детально це питання розглянуте у (Langacker, 1990, p. 432; Clausner, 1999; Evans, 2006).

Однак Р. Лангакер (Langacker, 2000) розуміє термін «домен» у дещо іншому сенсі й використовує його для опису та пояснення когнітивних принципів будови мовлення. Наприклад, у реченні *The lamp is above the desk* домен LAMP знаходиться у фокальному центрі, тобто виступає траєктором (trajector), а на синтаксичному рівні – підметом, тоді як домен DESK має меншу фокальну значимість і виступає орієнтиром (landmark), який на синтаксичному рівні виражається додатком. Проте у реченні *The desk is below the lamp* траєктор і орієнтир міняються місцями. Отже, Р. Лангакер, застосовує поняття доменів із первинною та вторинною фокальною увагою (focal salience) для пояснення когнітивно-граматичних принципів побудови висловлювань, які полягають у розумінні однієї сутності (траєктора) шляхом її просціювання або профілювання (profilig) відносно іншої сутності (орієнтира).

Надихаючись таким підходом, ми вважаємо, що ідеї Р. Лангакера можуть бути застосовані у дещо модифікованому вигляді до сфери ономазіології. Таким чином, застосування запропонованої нами методики етимологічного профілювання, яка базується на методиці профілювання граматичної структури речення Р. Лангакера (Langacker, 1987) та теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа (Lakoff, 2003) та М. Джонсона (Johnson, 1998), дозволяє схарактеризувати когнітивні особливості процесів номінації, та висвітлює принципи первинної концептуалізації та категоризації етичних категорій.

Оснovoю етимологічного профілювання складає траєкторно-орієнтирна кореляція (trajector / landmark alignment), яка відображає шлях семантичної еволюції (path of semantic evolution) номінативних засобів мови й віддзеркалює «когнітивний шлях» процесів категоризації та концептуалізації дійсності, а також пояснює вибір конкретної мовної оболонки (lingual wrapping) для конкретних етичних категорій.

Кореляція траєктора та орієнтира в ономазіологічному сенсі полягає в тому, що одна або декілька когнітивних ознак цільового домену (траєктор), яким виступає етичний концепт, асоціативно співвідносяться із когнітивною ознакою / ознаками домену-джерела (орієнтиром). Отже, під терміном траєктор ми розу-

міємо ознаку або комплекс когнітивних ознак цільового домену, які мають первинну фокальну значимість у процесі його категоризації. Орієнтир визначається як ознака або сукупність когнітивних ознак домену-джерела або емітера (emitter), які виступають референційною системою для траєктора. Таким чином, кореляція траєктора з орієнтиром передбачає профілювання, тобто категоризацію цільового концепту відносно концепту-емітера та його подальшу концептуалізацію.

Профіль цільового концепту визначається Р. Лангакером (Langacker, 2008) як частина концептуальної бази (conceptual base), яка конститує значення мовного знака. Власне база має дві зони: безпосередню зону (частину когнітивного змісту домену, виражену знаком) та розширену (весь когнітивний зміст домену). Вважаємо, що ці терміни також можуть бути екстрапольовані й на етимологічне профілювання. Так, під безпосередньою зоною концептуальної бази ми розуміємо когнітивний зміст домену-емітера, тоді як розширена концептуальна база включає також когнітивний зміст більш схематичного етимологічного домену, відносно якого домен-емітер профілюється.

Сутність етимологічного профілювання полягає у наступному. Ідея, яка потребує концептуалізації та мовного вираження, є частково «схопленою думкою» у прекоцептуалізаційному когнітивному просторі, що ґрунтується на емпіричних даних сенсорних систем, наприклад, повторюване сприйняття явищ, які приносять чуттєве задоволення потреб тощо. Тобто цільова ідея має певний когнітивний профіль: ознаку або їх сукупність, які виводяться зі схематичного узагальнення перцептивного досвіду й потребують повноцінної концептуалізації через набуття такою ідеєю комунікативної релевантності. Отже, профіль цільової ідеї має одну або комплекс виразних рис (salient features), який виступає траєктором, тобто когнітивним «згустком» інформації, який знаходиться у фокальному центрі пізнання. Висловлені думки проілюструємо на прикладі лінгвоетичного концепту GOOD, етимологічний профіль якого висвітлено у (Веремчук, 2022, с. 211–219).

Отже, етимологічним траєктором категоризації ідеї добра виступила ознака «positiveness», яка означала відсутність негативних та наяв-

ність приємних відчуттів. Подальшим кроком був «пошук» відповідної категорії серед раніше концептуалізованих фрагментів дійсності, у яку траєктор міг би увійти за принципом подібності, тобто основу такого пошуку складає операція порівняння траєктора з сукупністю потенційних орієнтирів. Цей процес можна метафорично зіставити з процесом підбирання правильного ключа (орієнтира) з великої зв'язки ключів до якось замка (траєктора). Як засвідчує аналіз внутрішньої форми (Etymology Dictionary, Oxford English Dictionary) орієнтиром етимологічного профілю у наведеному прикладі виявилася ознака «wholeness, belonging together». Після встановлення успішної кореляції траєктора та орієнтира, цільовий концепт співвідноситься з певною раніше концептуалізованою більш базовою та схематичною (широкою у семантичному сенсі) категорією, якою виступила категорія ENTIRE, тобто відбувається процес категоризації цільової ідеї. Успішна категоризація уможливорює подальшу концептуалізацію цільового домену на основі безпосередньої концептуальної бази, яка конституїрована ознаками членів категорії-джерела, в першу чергу її концепту-репрезентанта, що передбачає «успадкування» когнітивних диференційних ознак вихідного домену. На мовному рівні це виражається у використанні відповідної лінгвальної форми, у семантиці якої з'являється нове значення, зокрема «suitable, proper, fit», розвиток якого привів до виникнення етичної семи «morally sound behaviour».

Досить часто процес концептуалізації є комплексним, оскільки ґрунтується на реінтерпретації траєктора відносно різних орієнтирів,

які є ознаками різних членів вихідної категорії чи навіть різних категорій, а тому цей процес доречно розглядати в контексті концептуалізаційного шляху, який передбачає декілька концептуалізаційних кроків. У межах наведеного вище прикладу шлях концептуального профілювання категорії GOOD складався з трьох окремих кроків профілювання: *positive – desirable*; *positive – suitable*; *positive – good* у ланцюжку *suitable – desirable – good*. Отже, застосування методики етимологічного профілювання дозволяє реконструювати шлях лінгвокогнітивного оформлення етичних ідей та простежити їх еволюцію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Методика етимологічного профілювання є дієвим інструментом для висвітлення етимологічних профілів англійських лінгвоетичних категорій, що дозволяє встановити особливості первинної категоризації та концептуалізації етичних ідей. Побудова етимологічного профілю виконується шляхом визначення кореляції траєктора з більш первинними етимологічними орієнтирами. Етимологічний профіль містить у своєму складі безпосередню та розширену концептуальні зони, які відображають шлях семантико-етимологічного розвитку вербалізаторів етичних ідей. Це, в свою чергу, дає змогу встановити шлях їх когнітивної еволюції. Отримані результати можуть бути застосовані для характеризування змін, які відбуваються в об'єктивації етичних категорій і концептів у сучасній англійській картині світу, включаючи їх окремі лінгвосоціокультурні відмінності, що й складає **перспективу** подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веремчук Е. О. Nature of the Basic English-Language Ethical Categories: linguocognitive approach. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Т. 1. № 37. С. 93–99.
2. Веремчук Е. О. Лінгвокогнітивні та лінгвосинергетичні аспекти об'єктивації етичних категорій в англійській мові. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 560 с.
3. Пампура С. Ю. Критерії етимологічного дослідження запозиченої лексики (лінгвіоісторіографічний аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. №. 9. С. 142–144.
4. Склярєнко В. Г. Дослідження з етимології та історичної лексикології української мови : До 80-річчя від дня народження. Київ : Наукова думка, 2018. 687 с.
5. Скоробогатова О. О. Поетична актуалізація внутрішньої форми слова. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2021. Вип. 54. Ч. 1. С. 185–196. DOI : 10.34142/23127546. 2021.54.1.16

6. Таценко Н. В., Воронько А. В. Перекладацькі аспекти відтворення концептів ДОБРО/GOOD та ЗЛО/EVIL у романі Террі Пратчетта і Ніла Геймана «Добрі передвісники». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 1. С. 111–116.
7. Clausner T. C. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*. Berlin, 1999. № 10/1. P. 1–31.
8. Evans V. *Cognitive linguistics: An Introduction*. Edingburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
9. Fillmore Ch. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul, 1982. P. 111–137.
10. Johnson M. Metaphor: An Overview / ed. by M. Kelly. *Encyclopedia of Aesthetics*. Oxford : Oxford University Press, 1998. V. 2. P. 208–212.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 128 p.
12. Langacker R. *A course in cognitive grammar*. Manuscript. Preliminary draft. San Diego : San Diego University Press, 2000. 573 p.
13. Langacker R. W. *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 562 p.
14. Langacker R. W. *Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites*. Stanford : Stanford University Press, 1987. Is. XI. 516 p.
15. Maia A, Nascimento S. The concept of Evil in Psychiatry: Philosophy, neurobiology and clinical implications. *European Psychiatry*. 2022. DOI : 10.1192/j.eurpsy.2022.1726.
16. Malanyuk M. S., Barnych I. I., Svydnytska-Ilkiv N. V. The concept of evil in A. Christie's detective stories. *Науковий журнал ЛДУ БЖД «Львівський філологічний часопис» : зб. наук. праць*. 2018. № 4. С. 75–78.
17. Petryk T. V. Concept “evil” in channeling-discourse. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2018. № 9. С. 151–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2018_9_36.
18. Rosch E. Natural categories. *Cognitive Psychology*. Amsterdam, 1973. V. 4. P. 328–350.
19. Scragg G. Semantic nets as memory models / ed. by E. Charniak, Y. Wilks. *Computational Semantics*. Amsterdam : North Holland Publishing Co, 1976. P. 101–127.
20. Etymology Dictionary. URL : <https://www.etymonline.com/>.
21. Oxford English Dictionary. URL : <https://www.oed.com/>.

REFERENCES:

1. Veremchuk, E. O. (2021). Nature of the Basic English-Language Ethical Categories: linguocognitive approach. *Current issues of humanitarian sciences*, 1, 93–99.
2. Veremchuk, E. O. (2022). *Lingvokognitivni ta lingvosinergetichni aspekti ob'yektivaciyi etichnih kategorij v anglijskij movi [Linguistic and linguosynergistic aspects of the objectification of ethical categories in the English language]*. Zaporizhzhya: ZNU [in Ukrainian].
3. Pampura, S. Yu. (2014). Kriteriyi etimologichnogo doslidzhennya zapozichenoyi leksiki (lingvoistoriografichnij aspekt) [Criteria for the etymological study of borrowed vocabulary (linguistic-historiographical aspect)]. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu*, 9, 142–144 [in Ukrainian].
4. Sklyarenko, V. G. (2018). *Doslidzhennya z etimologiyi ta istorichnoyi leksikologiyi ukrayinskoyi movi : Do 80-richchya vid dnya narodzhennya [Research on the etymology and historical lexicology of the Ukrainian language: To the 80th anniversary of the birth]*. Kiyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Skorobogatova, O. O. (2021). Poetichna aktualizaciya vnutrishnoyi formi slova [Poetic actualization of the inner form of the word]. *Linguistic studies*, 54, 185–196. doi: 10.34142/23127546. 2021.54.1.16 [in Ukrainian].
6. Tacenko, N. V. & Voronko, A. V. (2019). Perekladacki aspekti vidtvorennya konceptiv DOBRO/GOOD ta ZLO/EVIL u romani Terri Pratchetta i Nila Gejmana «Dobri peredvisniki» [Translational aspects of the reproduction of the concepts of GOOD and EVIL in Terry Pratchett and Neil Gaiman's novel “Good Harbingers”]. *Vcheni zapiski TNU imeni V. I. Vernadskogo*, 30(69), 111–116 [in Ukrainian].
7. Clausner, T. C. (1999). Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*, 10/1, 1–31.
8. Evans, V. (2006). *Cognitive linguistics: An Introduction*. Edingburgh: Edinburgh University Press.
9. Fillmore, Ch. (1982). Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*, 111–137.
10. Johnson, M. (1998). Metaphor: An Overview. M. Kelly (Ed.). *Encyclopedia of Aesthetics*, 2, 208–212.
11. Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
12. Langacker, R. (2000). *A course in cognitive grammar: Manuscript. Preliminary draft*. San Diego: San Diego University Press.
13. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
14. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.

15. Maia, A & Nascimento, S. (2022). The concept of Evil in Psychiatry: Philosophy, neurobiology and clinical implications. *European Psychiatry*. doi : 10.1192/j.eurpsy.2022.1726.
16. Malanyuk, M. S. & Barnych, I. I. & Svydnytska-Ilkiv, N. V. (2018). The concept of evil in A. Christie's detective stories. *Naukovij zhurnal LDU BZhD «Lvivskij filologichnij chasopis»*, 4, 75–78.
17. Petryk, T. V. (2018). Concept “evil” in channeling-discourse. *Naukovij visnik Droghobickogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka*, 9, 151–154. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2018_9_36.
18. Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328–350.
19. Scragg, G. (1976). Semantic nets as memory models. E. Charniak, Y. Wilks (Eds.). *Computational Semantics*, 101–127.
20. Etymology Dictionary. Retrieved from <https://www.etymonline.com/>.
21. Oxford English Dictionary. Retrieved from <https://www.oed.com/>.